

ВІДДІЄСЛІВНІ НАЗВИ ОСІБ У СЛОВАЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 1 (41).

УДК 811.162.4' 373.611:811.161.2

DOI: 10.24144/2663-6840/2019.1(41).18–24.

Буднікова Л. Віддієслівні назви осіб у словацькій та українській мовах; 18 стор.; кількість бібліографічних джерел – 25; мова українська.

Анотація. У статті розглядається творення віддієслівних атрибутивних та агентивних назв осіб у словацькій та українській мовах. У розвідці показано механізм творення атрибутивних та агентивних назв осіб праслов'янськими суфіксами, а також визначені продуктивні та непродуктивні словотвірні моделі.

Ключові слова: атрибутивна назва, агентивна назва, словотворчий суфікс, назва особи, твірна основа.

Постановка проблеми. Назви осіб здавна привертала увагу дослідників. Вони складають вагомий частину лексики усіх слов'янських мов. Це стосується також словацької та української мов.

Аналіз досліджень. Агентивні та атрибутивні назви були предметом зацікавлення багатьох дослідників, вивчали насамперед словотвірну будову агентивних назв (Т. Басова, П. Білоусенко, С. Богданова, З. Булик, Л. Васильєва, Л. Дідківська, Р. Железнова, К. Ленець, А. Майборода, Г. Малишко, А. Мойсеев, І. Олійник, М. Скаб, В. Токар, Я. Горецький, Ш. Пец'яр та ін.), окремі семантичні підгрупи (В. Бекіш, В. Вакуров, В. Хоробець, О. Давидова, К. Жадько, Н. Захлопана, В. Коломоець, І. Сухомлин, Н. Литаренко, Є. Чернов та ін.), стилістичні можливості та функціонування *nomina agentis* у текстах (Л. Деже, Г. Долгов, Г. Єрмоленко, Ф. Ткач, М. Худаш та ін.). В окремих працях проведено зіставлення кількох лексичних груп (серед яких і назви осіб за родом діяльності та професією) у міжмовному, порівняльному плані (Л. Журавська, Н. Кабанова, А. Кизюкевич, В. Коломієць, І. Ковалик, Л. Лазарева, А. Мамрак та ін.). Однак праць, де б розглядалося зіставлення назв осіб української та словацької мов, майже немає. Тому наше дослідження ми присвятили порівнянню назв осіб саме цих двох мов.

Мета нашого дослідження – порівняти творення віддієслівних агентивних та атрибутивних назв осіб у словацькій та українській мовах, з'ясувати подібні та відмінні риси творення цих назв.

Виклад основного матеріалу. Найпродуктивнішими суфіксами, якими утворюються атрибутивні та агентивні назви осіб від дієслів в обох мовах, є суфікси *-č/-áč, -tel'*.

Походженням суфікс *-č/-áč* сягає праслов'янського періоду. Він утворився внаслідок ускладнення *-акь -jь* – розширення, в якому *к* перед голосним перднього ряду *ь* перейшов у *č* [1, с. 108]. І.І. Ковалик вважає, що іменниковий суфікс *-ач* сформувався на слов'янській мовній території в результаті поєднання елемента *-к* з наступним *-jь (-io)* та шляхом абсорбції кінцевого *-а* дієслівних основ [7, с. 53]. П.І. Білоусенко стверджує, що суфікс *-аць* – не єдиний похідний цього типу в праслов'янській

мові. Спочатку він мав такий вигляд *-ць (-кь+ -jь)*, наприклад, *bičь* від *biti*. Однак такі утворення нині трапляються рідко [3, с. 46].

У словацькій та українській дериватології проблемним є питання методики виділення суфікса *-ач* або *-ч*. Я. Горецький указує, що за допомогою суфікса *-č* утворюються назви осіб, які виконують певну дію та назви осіб за родом занять та видом діяльності. Ш. Пец'яр стверджує, що деривати чоловічого роду на *-č* утворюються від основ дієслів недоконаного виду. Девербативи такого типу утворюються від основи на *-ovat'/-uje, -at/-á (-a), -it'/-i (-i)*, зрідка від дієслів на *-at'/-e* і лише окремі назви утворюються від інших типів дієслова. Від дієслів доконаного виду, за Ш. Пец'яром, у словацькій мові утворюється лише одна назва діяча *vlamač* від *vlámat'* [20, с. 135].

Досить обмежену групу становлять назви осіб на *-áč* (за Я. Горецьким). Основою тут виступають дієслова на *-at'*, де *-a-* перед суфіксом *-č* подовжується. Так виникає суфікс *-áč*. Суфіксом *-áč* утворюються від дієслів назви осіб, які виконують якусь дію (*dráč, hráč, zváč*).

М. Докуліл у праці «*Tvoření slov v češtině. Odvodzování podstatných jmen*» також свідчить про творення агентивних назв осіб за допомогою суфікса *-č*. Окрім того, автор виділяє розширені варіанти цього суфікса *-ač, -ič, -eč*. Основним критерієм у виділенні форманта *-č* він вважає класифікаційний знак основного дієслова. На основі цього виділяє 4 групи назв: 1) назви осіб із закінченням на *-ovač* (від дієслів на *-avat*); 2) назви на *-ač*, з підгрупою на *-ávač* (від дієслів на *-at*); 3) назви на *-ič* (від дієслів на *-it*); 4) назви на *-eč* (від дієслів на *-et*). У словах типу *hlaváč, noháč* та *pekáč* виділяє суфікс *-áč* [23, с. 35].

В українській мові І.І. Ковалик виділяє лише суфікс *-ач*, який у сполученні з дієслівними основами на *-а* використовується у слов'янських мовах для творення назв осіб за родом їх діяльності, станом заняття, професією [7, с. 54].

Подібно до І.І. Ковалика, суфікс *-ач* виділяє й П.І. Білоусенко. Він констатує, що цей формант в українській мові набув особливої продуктивності після 1917 р. [3, с. 139]. Ф.Я. Середа у розвідці «Суфікс *-ч (-ач)* у сучасній українській мові і його

відповідники в російській і білоруській мовах» виділяє суфікс **-ч** та з'ясовує ступінь продуктивності **-ч (-ач)** в українській та інших східнослов'янських мовах. Дослідник стверджує, що цей суфікс у сучасній українській мові досить продуктивний, оскільки утворює іменники, що означають людей, зайнятих у певних галузях виробництва. На відміну від української, суфікс **-ч (-ач)** у російській та білоруській мовах непродуктивний [76, с. 81].

А.Ф. Пінчук детально розглядає питання доцільності виділення в українській мові суфікса **-ч**, а не **-ач** [11, с. 51 – 52]. З приводу цього Л.М. Устюгова зауважує, що якщо прийняти цю точку зору, то доведеться говорити про різні суфікси в девербативах (**-ч**) і в десубстантивах (**-ач**), що не відповідає ні генезису цього суфікса, ні його положенню в системі сучасної української мови: у десубстантивах типу *голов-ач* виділяти тільки суфікси **-ач**, оскільки морфу **-ч** немає. На погляд дослідниці, доцільно визнати факт накладання морфів при утворенні девербативів (*охолоджувати – охолоджув[а]-ач*) і виділяти єдиний суфікс **-ач** для похідних і від іменних, і від дієслівних основ [14, с. 46].

При виділенні суфікса **-č/-áč** у словацьких особових назвах керуватимемося аргументами Я. Горецького та М. Докуліла, які виділяють у віддієслівних агентивних назвах суфікс **-č**, а в українських назвах осіб – аргументами І.І. Ковалика та Л.М. Устюгової.

У словацькій мові найбільшу кількість становлять агентивні назви осіб, утворені суфіксом **-č**. Атрибутивних же назв із цим суфіксом набагато менше. Агентивних та атрибутивних назв осіб словацької мови із суфіксом **-áč** нараховуємо понад 40 [24]. В українській мові, за словами І.І. Ковалика, суфікс **-ач/-яч** продуктивний при творенні віддієслівних агентивних назв осіб. З-поміж усіх східнослов'янських мов цей словотвірний тип найширше використовується саме в українській [7]. О.В. Кровицька засвідчує, що перші назви з цим формантом фіксуються у праслов'янський період. У наступний період у словотвірній системі цей афікс не виявляв особливої активності, що було зумовлено, на думку дослідниці, більшою активністю та продуктивністю формантів **-ар** і **-тель** у творенні назв осіб [8, с. 9 – 10]. «Інверсійний словник української мови» фіксує понад 80 агентивних і 40 атрибутивних назв осіб із суфіксом **-ач** [6].

Основами для творення агентивних назв осіб словацької мови з суфіксом **-č/-áč** слугують дієслова. Назви осіб із цим суфіксом часто утворюються і в українській мові. Як засвідчує І.Й. Тараненко, у сучасній українській літературній мові суфікс **-ач** дуже продуктивний і утворює значну кількість іменників на базі дієслівних і іменникових твірних основ [13, с. 110].

Серед віддієслівних агентивних назв осіб словацької мови, утворених суфіксом **-č**, виділяється декілька груп особових назв за способом або видом діяльності. Найбільшу групу становлять назви осіб за професією або фахом (*brusič, dláždič, dohliadač, hobľovač, kutač, lakovač, lisovač, predavač, prešivač,*

rubáč, rysovač, šifrovač, umývač, vizač, vysmolovač, zásobovač). В українській мові наявні подібні назви осіб із суфіксом **-ач** (*завідувач, збирач, наглядач, наймач, оббивач, оцінювач, сурмач, тлумач*).

Зафіксовані назви осіб словацької мови, які позначають осіб, що виконують певну дію або заняття (*poberáč, podpaľovač, ponúkač, poslúchač, nakupovač, skupovač, uchádzač, upravovač, verbovač, vyprávač*). В українській мові наявні подібні назви осіб (*доглядач, доповідач, збирач, підкорювач, шукач*).

Також є словацькі назви осіб із суфіксом **-č**, які позначають осіб, що займаються або цікавляться певним видом спорту (*odbijač, nahrávač, podávač, potápač, preťahovač, rozohrávač, vrhač, vzpierač*). В українській мові подібних назв осіб не виявлено.

Віддієслівних атрибутивних назв осіб із суфіксом **-č** у словацькій мові значно менше, ніж агентивних. Це, як правило, назви на позначення осіб за їх внутрішніми якостями, здебільшого пейоративного забарвлення (*hltač, obšmietáč, podlizovač, pochlebovač, povaľáč, pretvárač, rozkrádač, rozvracač, vydierač, vyžierač, zabíjač, zaháľáč*). В українській мові є подібні назви осіб (*отруювач, підбріхувач, підглядач, пригноблювач, розбещувач, розкрадач*).

За допомогою суфікса **-áč** у словацькій мові утворюється невелика група атрибутивних та агентивних назв осіб. Твірною основою тут виступає дієслово на **-at'**, де подовжується перед суфіксом **-č** тематичне **a** і виникає суфікс **-áč** [18, с. 89].

Суфікс **-áč** у словацькій мові слугує для утворення назв осіб за способом діяльності та професією (*česáč, kopáč, kováč, oráč, patráč, rezáč, sekáč, tkáč, trepáč*). За допомогою цього суфікса утворюються і атрибутивні назви осіб, які позначають осіб за їх внутрішніми якостями (*driehmáč, fňukáč, papkáč, pyskáč, rapotáč, spáč, štváč, žráč*). В українській мові їм здебільшого відповідають назви осіб типу *грач, драч, копач*.

У словацькій мові понад 20 агентивних назв осіб, які мають по кілька значень. Такі назви, як *podávač, potápač, preťahovač*, називають особу за її професією, або особу, яка займається певним видом спорту. Назва *rozbijač* позначає особу за професією 'каменолом' та за атрибутивною ознакою 'руйнівник, шкідник' [24]. Тобто ця мовна одиниця є і атрибутивною, і агентивною назвою особи.

Наявні випадки, коли суфікс **-č/-áč** у словацькій мові, поряд з назвами осіб, утворює й омонімічні назви предметів, наприклад, назва *rozsievač* позначає людину, яка щось сіє та пристрій 'сіялку', *rozpúšťač* – 'робітник, який розчиняє що-небудь' і 'розчинник', *skúsač* – '1. випробовувач, 2. мірник' та 'індикатор, пробник' [24]. На подібне явище А.В. Мамрак указує і в українській мові: «багато найменувань, які репрезентують категоріальне значення діяча, являють собою назви осіб і предметів, наприклад, *з'єднувач* – 'той, хто з'єднує' і *з'єднувач* – 'пристрій для з'єднання чого-небудь', *перехоплювач* – 'той хто перехоплює ... кого-, що-небудь' і *перехоплювач* – 'літак'» [10, с. 131].

Багато віддієслівних назв осіб утворю-

ється суфіксом **-tel'**. Походженням суфікс **-tel'** спільнослов'янський, виник на слов'янському мовному ґрунті як ускладнення колишнього суфікса **-ter** суфіксом **-jъ** (<jъ <ju) та зміною **-ter > tel** шляхом дисиміляції [7, с. 36].

Твірною основою для назв, які утворюються суфіксом **-тель**, слугує дієслово, як правило, недоконаного виду. Як засвідчують дослідники, функціонування назв із суфіксом **-тель** лексично обмежено здебільшено в дериватах, успадкованих з попередніх епох, причому багато з них уже стали архаїзмами. Суфікс **-тель** приєднувався насамперед до основ тих дієслів, значення яких вирізнялося високим ступенем абстрактності. У сучасній українській мові похідні з суфіксом **-тель** практично не поповнюються [14, с. 17]. Л.М. Устюгова зазначає, що зіставлення іменників із суфіксом **-тель** у російській і українській мовах показало, що в обох мовах зберігається низка лексем, успадкованих із давньоруської мови (*вчитель, гонитель, губитель, жертвуватель, мислитель, мучитель, святитель, служитель*) [14, с. 17].

У словацькій мові, як зазначає Ш. Пец'яр, агентивні назви із суфіксом **-tel'** належать до продуктивних словотвірних типів, однак менш продуктивних ніж назви із суфіксом **-č** [19, с. 209]. А.Ю. Долник засвідчує, що словотвірний тип дієслівна основа + суфікс **-tel'**, за яким утворюються агентивні назви осіб, охоплює семантично правильні похідні, тобто похідні, словотвірне значення яких узгоджується із лексичним значенням [17, с. 13].

Серед віддієслівних агентивних назв у словацькій мові виділяється кілька груп назв осіб за видом їх діяльності. Найбільшу групу становлять назви осіб за професією (*budovateľ, cvičiteľ, dorábateľ, doručovateľ, hlasateľ, pestovateľ, prekladateľ, riaditeľ, skladateľ, spisovateľ, spojovateľ, školiteľ, veriteľ, vychovávateľ, vyušetrovateľ, zamestnávateľ, zásobovateľ*) [24]. Подібні назви осіб наявні і в українській мові (*вихователь, настоятель, управитель, учитель*) [6].

Другу групу агентивних назв становлять назви, які позначають особу, що виконує якусь дію (*čakateľ, nasledovateľ, objaviteľ, plniateľ, používateľ, pozorovateľ, premožiteľ, rozvíjateľ, zakladateľ, završovateľ, zostavovateľ*) [24]. В українській мові є подібні назви осіб (*зачинатель, носитель, предводитель, хоронитель*) [6].

Третю групу становлять назви, що позначають особу, яка виконує певну функцію (*dopisovateľ, odosielať, odpisovateľ, ohlasovateľ, prihlasovateľ, sporiteľ, spotrebiteľ, sprostredkovateľ, upisovateľ, užívateľ, zmocniateľ, žiadateľ*) [24]. В українській мові також наявні подібні назви осіб (*держатель, податель, стяжатель*) [6].

Віддієслівні атрибутивні назви осіб словацької мови позначають особу за її внутрішніми якостями (*ctiteľ, horliateľ, hubiteľ, mstiteľ, mučiteľ, ničiteľ, obdivovateľ, osošovateľ, pomstiteľ, popudzovateľ, porušovateľ, potešiteľ, przniteľ, tešiteľ, trpiteľ, trýzniteľ, tupiteľ, uctievať, utláčateľ, vymáhateľ*) [24]. В українській мові наявні подібні віддієслів-

ні атрибутивні назви осіб (*гнобитель, душитель, жертвуватель, любитель, мучитель, нищитель, спокуситель*).

У словацькій мові наявні еквіваленти таких агентивних назв осіб із суфіксом **-č/-áč**, наприклад, *prekladateľ – prekladač, skupovateľ – skupovač, zasielateľ – zasielač, žehnať – žehnač*. Назви осіб на **-tel'** означають прямий стосунок до дії, а назви осіб на **-č/-áč** – безпосередній стосунок до дії, яку виконує дана особа. Наприклад, назва особи *prekladač* означає особу, яка щось перекладає з місця на місце, а *prekladateľ* – особу, яка перекладає з однієї мови іншою.

Віддієслівні агентивні назви осіб у словацькій та українській мовах утворюються і суфіксом **-ник**. Це здебільшого назви, які позначають особу за родом її діяльності, видом діяльності або професією (*čalunník, hlásnik, lakovník, poľovník, pracovník, strážnik, účtovník, tlmočník, trhovník, verbovník*) [24]. В українській мові теж наявні подібні назви (*мірник, обмірник, оборонник, поборник*). Як зазначає А.В. Мамрак, переважна більшість імен діяча на **-ник** утворює корелятивну пару з дієсловами доконаного виду; відчутною є і тенденція до утворення назв осіб суфіксом **-ник** від префіксальних дієслів: *заявник, звірник, перевірник* [10, с. 48].

Віддієслівних атрибутивних назв осіб із цим суфіксом словники словацької мови фіксують дуже мало. Це здебільшого назви, які позначають особу за її внутрішніми якостями (*lichotník, milovník, putovník, súložník, vandrovník*). В українській мові також наявні подібні назви осіб, наприклад, *вередник, зрадник, жартівник, кривдник, образник*.

Віддієслівні назви осіб у словацькій та українській мовах утворюються і суфіксом **-ец**. Віддієслівних атрибутивних назв осіб зафіксованих у словниках словацької мови дуже мало, наприклад, це назви *chodec, veštec* [24]. Набагато більше агентивних віддієслівних назв осіб. Це здебільшого назви, які позначають особу за її професією, місцем роботи та видом заняття (*bežec, honec, jazdec, kosec, kupec, letec, lezec, lovec, mlatec, plavec, trhovec, žnec*) [24]. В українській мові подібних віддієслівних агентивних назв осіб набагато більше (*виконавець, жнець, ловець, подавець, продавець, торговець*).

Віддієслівні атрибутивні назви осіб із суфіксом **-ák** у словацькій мові позначають здебільшого осіб за їх внутрішніми якостями (*babrák, blačiak, divák, hutorák, traučiak, rapák, pijak, škrabák, šušliak, tulák, ulievak, vrták, zabijak, žobrák*). В українській мові наявні назви осіб типу *жебрак, пияк*.

Віддієслівних словацьких агентивних назв осіб із суфіксом **-ák/-iak** у «Великому словацько-російському словнику» зафіксовано всього 4. Це назви, які позначають осіб за способом їх заняття або діяльності (*nabijak, pasák, pašerák, pytliak*) [24]. В українській мові теж є кілька подібних віддієслівних назв осіб (*сівак, ходак*).

За допомогою розширеного варіанта суфікса **-čik/-áčik** у словацькій мові утворюються атрибутивні та агентивні назви осіб, похідні від дієслів (*hl'adáčik, kupčik, plavčik*) [24].

В «Інверсійному словнику української мови» зафіксовано понад 80 агентивних та атрибутивних назв осіб із суфіксами **-чик**, **-щик** (*гонщик, доносчик, любимчик, наборчик, обманщик, проходчик, русявчик, сплавицик*) [6]. Як зазначає О.К. Безпояско, нові назви на **-щик/-чик** не продукуються, а входять до словникового складу української мови як запозичення [2, с. 34]. Уживання іменників із суфіксом **-щик/-чик**, як зауважує В.П. Олексенко, є порушенням словотвірної норми сучасної української літературної мови. Їм відповідають тут іменники на **-ник**, **-ач** та **-ар/-яр**, наприклад, рос. *разметчик* і укр. *розмітник*, рос. *поставщик* і укр. *постачальник*.

Суфікс **-са** як у словацькій, так і в українській мовах слугує для творення агентивних та атрибутивних назв осіб. Від дієслів на **-it'**, **-ovat'** у словацькій мові утворюються такі атрибутивні та агентивні назви осіб (*obhajovat' – obhajca, platit' – platca, strojit' – strojca, súdit' – sudca, tvorit' – tvorca, vodit' – vodca, zastávat' – zástanca*). В українській мові наявні назви осіб типу *ббивця, здирця*.

Окрім того, у словацькій мові є багато назв осіб із суфіксом **-са**, мотивованих і дієсловом, і іменником. До них належать назви осіб типу *radca – 'кто radí, dáva rady', únosca – 'кто niekoho uniesol, kto uskutočnil únos', výherca – 'кто niečo vyhrál, kto získal výhru'*. Подвійну їх мотивацію фіксує «Slovník slovenského jazyka». Окрім них мотивуватися і дієсловом, і іменником можуть назви осіб як *dozorca – 'кто dozerá niečo, kto má dozor', nákupca – 'кто nakupuje, kto robí nákup', sudca – 'кто súdi alebo vykonáva súd', výrobca – 'кто niečo vyrába, kto uskutočňuje výrobu', záujemca – 'кто sa o niečo alebo o niekoho zaujíma, kto má záujem'* [22].

Віддієслівні атрибутивні назви осіб із суфіксом **-oš** у словацькій мові позначають особу за її внутрішніми якостями або поведінкою (*babroš, brbloš, buntoš, dudroš, fľoš, hltoš, hundroš, jedoš, kradoš, mrmloš, šomroš*) [24]. В українській літературній мові таких назв з цим суфіксом не знаходимо.

Віддієслівних атрибутивних назв осіб із суфіксом **-áň** у словацькій мові зафіксовано дуже мало. Це назви осіб типу *cífráň, glgáň, chmuráň*. В українській мові наявні назви осіб типу *горлань, прохань, цибилян* [3, с. 138].

Суфікс **-к-о** і у словацькій, і в українській мові слугує для творення атрибутивних назв осіб. За допомогою цього суфікса утворюються також здрібнілі назви. Віддієслівні назви із цим суфіксом позначають осіб за їх внутрішніми якостями або поведінкою (*bojko, hnevko, tumko, plačko, rojko, smejko, straško*). В українській мові наявні атрибутивні назви осіб типу *відадько, вигадько, гризько, знайко, смішко, хвалько*.

Віддієслівні атрибутивні назви осіб із суфіксом **-aj** у словацькій мові характеризують особу за її внутрішніми якостями, здебільшого негативними (*hundraj, logaj, motaj, nedbaj, paraj, pobehaj, táraj, trepaj*). В українській мові наявні назви осіб типу *рубай, шахрай*.

Суфікс **-ок** продовжує праслов'янський суфікс **-окъ** (з і.-е.-**-ко-**). Початковий **-о-** належав спочатку

твірним основам. У праслов'янський період суфікс **-окъ** засвідчений слабо. Єдине праслов'янське слово, яке надійно можна реконструювати, – це *sъvѣdokъ* – 'свідок' від *sъvѣdeti* – 'відати, знати щось добре' [25, с. 80]. Віддієслівні назви осіб із цим суфіксом у словацькій мові позначають особу за її зовнішніми або внутрішніми властивостями (*poškrabok, svedok, výrastok, záprdok*). Ці назви осіб є колишніми деминутивами. В українській мові наявні такі назви осіб, як *виродок, підліток, підросток* [4].

Суфікс **-ан** як у словацькій, так і в українській мовах слугує для творення атрибутивних назв осіб та назв осіб із підсиленням негативним відтінком.

Походженням суфікс **-ан** – це праслов'янський суфікс **-анъ**, який утворився внаслідок розширення іменників з **а-**основами формантом **-нъ** у період балто-слов'янської єдності [16, с. 52]. Віддієслівні назви осіб із цим суфіксом у словацькій мові характеризують особу за її внутрішніми якостями (*galgan, pijan, ožran, skokan*) та за її зовнішнім виглядом (*šlkbán, trhan*). В українській мові наявні подібні назви осіб типу *боян, галган*.

Суфікс **-úň** як у словацькій, так і в українській мовах також слугує для творення атрибутивних та агентивних назв осіб. Давньосхіднослов'янський суфікс **-унъ** продовжує праслов'янський **-унъ**, який сягає до балто-слов'янських утворень [3, с. 49]. Як засвідчує Ф. Славський, суфікс **-úň** виник у результаті нарощення структурного **-jъ** на суфікс **-унъ** [21, с. 135]. У праслов'янській мові за допомогою цього суфікса утворювалися переважно *nomina agentis* [3, с. 49]. Віддієслівні атрибутивні назви осіб із цим суфіксом у словацькій мові характеризують особу за її внутрішніми якостями, часто і з відтінком зневаги (*chrápúň, chvastúň, šplhúň, vrešťúň*). В українській мові таких назв осіб набагато більше, оскільки утворення із суфіксом **-ун** характерні здебільшого для східнослов'янських мов. В «Інверсійному словнику української мови» зафіксовано понад 50 віддієслівних назв осіб типу *балакун, воркотун, лизун, моргун, ревун, реготун, храпун, цокотун*. Віддієслівні агентивні назви осіб із суфіксом **-úň** у словацькій мові здебільшого позначають особу за видом її діяльності (*behúň, špehúň, pestún*). В українській мові наявні агентивні назви осіб типу *віщун, опікун, плизун, свистун, стрибун*.

За допомогою суфікс **-úch** у словацькій та українських мовах утворюються атрибутивні та агентивні назви осіб. Походженням суфікс **-uchъ** праслов'янський, але генеза його поки що остаточно не з'ясована. У праслов'янській мові він творив відприкметникові атрибутивні іменники, відіменникові назви осіб, а також назви предметів та віддієслівні агентивні назви [3, с. 58]. Віддієслівних атрибутивних назв осіб із цим суфіксом у словацькій мові теж мало. Це такі назви осіб, як *najdúch, smradúch*. В українській мові таких назв осіб дещо більше (*дрімлюх, знайдух, сплюх*).

В обох мовах також наявні віддієслівні назви осіб із суфіксом **-áš**. У праслов'янський період формант **-áš** уживався для творення, насамперед, усіче-

них особових імен та експресивних відіменникових дериватів. Цей суфікс виник у результаті нашарування секундарного структурального **-jo** (<**-io**) на **а**-основи з суфіксом **-cho** (**-aš** < **-*axio**) [3, с. 158]. Дослідники також вважають, що суфікс **-аш** абстрагувався із лексичних мадаризмів на **-ас**, **-ос** і став уживатися для творення своїх слів [9, с. 14]. Суфікс **-аш** приєднується як до угорських, так і до слов'янських основ [6, 158]. Віддієслівні агентивні назви осіб із цим суфіксом у словацькій мові позначають особу за місцем або видом роботи (*varťaš*). В українській мові в закарпатських говірках представлені такі назви осіб, як *в'язаш*, *косаш*, *сіяш* [5, с. 56].

Суфікс **-аї** у словацькій мові переважно утворює атрибутивні назви осіб. В українській мові за допомогою цього суфікса утворюються й агентивні назви осіб. В українській мові, на відміну від словацької, наявні віддієслівні назви осіб. Це переважно агентивні назви осіб типу *коваль*, *копаль*, *стригаль*, *стрижаль* [3, с. 157]. Як зазначає Є.І. Чернов, давнє українське слово *коваль* сьогодні переживає своє друге народження, утворюючи номінативно-стійке словосполучення: *коваль-штампувальник*, *коваль-пресувальник* [15, с. 99].

Віддієслівні назви осіб у словацькій та українській мовах утворюються і суфіксом **-ей**. З приводу генези суфікса **-ей** існують різні думки. С. П. Бевзенко вважає його наслідком контамінації іменникового суфікса **-нь** з прикметниковим **-ньн**

[1, с. 114]. М. Балій виводить його зі сполучення прикметникового суфікса **-ньн** та іменникового **-їь**, поєднання яких відбулося в процесі субстантивзації відповідних прикметників [16, с. 235]. Віддієслівні атрибутивні назви з цим суфіксом у словацькій мові характеризують особу за її внутрішніми якостями (*mušeň*, *potlkeň*, *vážeň*, *učeň*). В українській мові віддієслівні назви називають особу за характерною поведінкою (*лежень*, *лепетень*, *перевертень*, *підлизень*, *сидень*).

Висновки. Отже, словотвірний аналіз віддієслівних назв осіб сучасної словацької мови в зіставленні з відповідними групами мови української показує, що в обох мовах для творення атрибутивних та агентивних назв осіб протягом століть використовуються переважно тотожні способи та засоби праслов'янського походження, що забезпечувало близькість зіставлюваних мов.

У словацькій мові в межах розряду віддієслівних агентивних назв осіб найпродуктивнішими суфіксами є **č/-аč**, **-tel'**, а атрибутивних назв – **-ес**, **-нік**, **-аї**, **-ош**, **-аї**. В українській мові продуктивністю серед агентивних назв осіб вирізняються суфікси **-ник**, **-ач**, **-тель**, серед атрибутивних – **-ець**, **-ник**, **-унь**, **-ень**, **-ій**, **-ань**.

Специфічними суфіксами словацької мови, які не вживаються в українській літературній мові, виявилися лише суфікси **-och**, **-oň**, а суфікси **-oš**, **-el'** наявні тільки в діалектах української мови.

ЛІТЕРАТУРА

- Бевзенко С.П. Исторична морфологія української мови. Нариси із словозміни та словотвору. Ужгород: Вид-во Ужгородського ун-ту, 1960. 416 с.
- Безпояско О.К., Городенська К.Г. Морфеміка української мови. Київ: Наукова думка, 1987. 215 с.
- Білоусенко П.І. Історія суфіксальної системи українського іменника (назви осіб чоловічого роду). Київ: КДП, 1993. 215 с.
- Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад і гол. ред. В.Т. Бусел. Київ – Ірпінь: ВТФ Перун, 2001. 1440 с.
- Закревська Я.В. Нариси з діалектного словотвору в ареальному аспекті. Київ: Наукова думка, 1976. 126 с.
- Інверсійний словник української мови. Київ: Наукова думка, 1985. 811 с.
- Ковалик І.І. Питання слов'янського іменникового словотвору. Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1958. 153 с.
- Кривошівська О.В. Семантична та словотвірна характеристика назв осіб у пам'ятках української мови XVI – XVIII ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. Львів, 1995. 21 с.
- Лизанець П.М. До питання українсько- (раніше східнослов'янсько-) угорських мовних взаємовпливів у галузі словотвору. *Питання словотвору східнослов'янських мов*. Київ: Наука, 1969. С. 14 – 15.
- Мамрак А.В. Семантична структура категорії діяча в сучасній українській мові. *Словотвірна семантика східнослов'янських мов*. Київ: Наукова думка, 1983. С. 129 – 136.
- Пінчук О.Ф. Словотвірна структура віддієслівних іменників сучасної української літературної мови. *Морфологічна будова сучасної української мови*. Київ: Наукова думка, 1975. С. 35 – 82.
- Серета Ф.Я. Суфікс **-ч** (**-ач**) у сучасній українській мові і його відповідники в російській і білоруській мовах. *Укр. мова в школі*. 1957. № 2. С. 78 – 81.
- Тараненко І.Й. Словотвірні особливості суфікса **-ач** у сучасній українській літературній мові. *Питання словотвору східнослов'янських мов*. Київ: Наука, 1969. С. 109 – 110.
- Устюгова Л.М. Словообразовательная активность основ с полногласием / неполногласием в русском и украинском языках. Ужгород: Ужгород. госуд. университет, 1997. 172 с.
- Чернов Є.І. З історії професійно-виробничої лексики української мови. *Дослідження з словотвору та лексикології*. Київ: Вища школа, 1985. С. 97 – 100.
- Bališ M. Sufiks -jь jako formant strukturalny w języku ukraińskim. *Slavia orientalis*. 1968. № 2. S. 235.
- Dolník J. Slovo tvorný a lexikálny význam činiteľských mien s príponou **-tel'**. *Slovenská reč*. 1984. № 1. S. 13 – 20.
- Horecký J. Slovenská lexikológia. 1. Tvorenie slov. Bratislava: SPN, 1971. 254 s.

19. Peciar Š. Tvorenie a kvantita činiteľských mien na -teľ/-iteľ. *Slovenská reč*. 1967. № 4. S. 204 – 209.
20. Peciar Š. Tvorenie a kvantita mužských substantív s príponami -č, -ač, -áč/-iač. *Slovenská reč*. 1967. № 2. S. 134 – 145.
21. Sławski F. Zarys słowotwórstwa prasłowianskiego. *Słownik prasłowianski*: w 3 T. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk, 1974 – 1979.
22. Slovník slovenského jazyka. V – VI d. / Red. Š. Peciar. Bratislava: SAV, 1959 – 1965.
23. Tvoření slov v češtině. 2. Odvodzování podstatných mien / Za redakce Fr. Daneše, M. Dokulila, J. Kuchaře – Praha: Academia CSAV, 1967. 780 s.
24. Velký slovensko-ruský slovník. I – VI d. Bratislava: Veda SAV, 1979 – 1995.
25. Wojtyła-Swiersowska M. Prasłowiańskie nomen agentis. Warszawa – Kraków – Gdańsk: PAN, 1974. 159 s.

REFERENCES

1. Bevzenko S.P. (1960) Istorychna morfologiiia ukrainskoi movy. Narysy iz slovozmyny ta slovotvoru [Historical morphology of the Ukrainian language. Essays on word translation and word formation]. Uzhhorod: Uzhhorod University, 416 s. [in Ukrainian].
2. Bezpoiasko O.K., Horodenska K.H. (1987) Morfemika ukrainskoi movy [Morphemics of the Ukrainian language]. Kyiv: Naukova dumka, 215 s. [in Ukrainian].
3. Bilousenko P.I. (1993) Istoriia sufikalnoi systemy ukrainskoho imennyka (nazvy osib cholovichoroho rodu) [History of the suffix system of the Ukrainian noun (names of masculine persons)]. Kyiv: KDPI, 215 s. [in Ukrainian].
4. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (2001) [A great explanatory dictionary of modern Ukrainian] Kyiv – Irpin: Perun, 1440 s. [in Ukrainian].
5. Zakrevska Ya.V. (1976) Narysy z dialektnoho slovotvoru v arealnomu aspekti [Essays on dialect word formation in the areal aspect]. Kyiv: Naukova dumka, 126 s. [in Ukrainian].
6. Inversiyni slovnyk ukrainskoi movy (1985) [Inversion dictionary of the Ukrainian language] Kyiv: Naukova dumka, 1985. 811 s. [in Ukrainian].
7. Kovalyk I.I. (1958) Pytannia slovianskoho imennykovoho slovotvoru [Questions of Slavic noun word formation] Lviv: Lviv Univesity, 153 s. [in Ukrainian].
8. Krovytka O.V. (1995) Semantychna ta slovotvirna kharakterystyka nazv osib u pamiatkakh ukrainskoi movy XVI – XVIII st. [Semantic and word formation characteristics of names of persons in monuments of Ukrainian language of XVI – XVIII centuries]. PhD the autor's abstract: 10.02.01. Lviv, 21 s. [in Ukrainian].
9. Lyzanets P.M. (1969) Do pytannia ukrainsko- (ranishe skhidnosloviansko-) uhorskykh movnykh vzaiemovplyviv v haluzi slovotvoru [On the question of Ukrainian- (formerly East Slavic-) Hungarian linguistic mutual influences in the field of word formation] In: Questions of word formation in East Slavic languages. Kyiv: Nauka, S. 14 – 15. [in Ukrainian].
10. Mamrak A.V. (1983) Semantychna struktura katehorii diiacha v suchasni ukrainskii movi [The semantic structure of the figure category in modern Ukrainian] In: Dictionary formation semantics of Eastern Slavic languages. Kyiv: Naukova dumka, S. 129 – 136. [in Ukrainian].
11. Pinchuk O.F. (1975) Slovtvirna struktura viddiieslivnykh imennykiv suchasnoi ukrainskoi movy [Word formation structure of verb nouns in modern Ukrainian literary language] In: Morphological structure of modern Ukrainian language. Kyiv: Naukova dumka, S. 35 – 82. [in Ukrainian].
12. Sereda F.Ya. (1957) Sufix -ch (-ach) u suchasni ukrainskii movi i yoho vidpovidnyky v rosiiskii i biloruskii movakh [The suffix -h (-ach) in modern Ukrainian and its correspondences in Russian and Belarussian]. Kyiv, № 2. S. 78 – 81. [in Ukrainian].
13. Taranenko I.Y. (1969) Slovtvorchi osoblyvosti sufixa -ach v suchasni ukrainskii literaturnii movi [The word-forming features of the suffix -ach in modern Ukrainian literary language] In: Questions of word-formation in Eastern Slavic languages. Kyiv: Nauka, S. 109 – 110. [in Ukrainian].
14. Ustiugova L.M. (1997) Slovoobrazovatelnaia aktivnost s polnoglasiiem / nepolnoglasiiem v russkom i ukrainskom yazykakh [Word-formation activity of the basics with full consensus/disagreement in Russian and Ukrainian]. Uzhhorod: Uzhhorod University, 172 s. [in Russian].
15. Chernov Ye.I. (1985) Z istorii profesijno-vyrobnychoi leksyky ukrainskoi movy. [From the history of vocational vocabulary of the Ukrainian language] In: Studies in word formation and lexicology. Kyiv: Vyscha shkola, S. 97 – 100. [in Ukrainian].
16. Balij M. (1968) Sufiks -jъ jako formant strukturalny w języku ukraińskim. *Slavia orientalis*. № 2. S. 235. [in Slovakian].
17. Dolník J. (1984) Slovtvorný a lexikálny význam činiteľských mien s príponou -teľ. *Slovenská reč*. № 1. S. 13 – 20. [in Slovakian].
18. Horecký J.(1971) Slovenská lexikológia. 1. Tvorenie slov. Bratislava: SPN, 254 s. [in Slovakian].
19. Peciar š. (1967) Tvorenie a kvantita činiteľských mien na -teľ/-iteľ. *Slovenská reč*. № 4. S. 204 – 209. [in Slovakian].
20. Peciar š. (1967) Tvorenie a kvantita mužských substantív s príponami -č, -ač, -áč/-iač. *Slovenská reč*. № 2. S. 134 – 145. [in Slovakian].

21. Sławski F. Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego. *Słownik prasłowiański*: w 3 T. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk, 1974 – 1979. [in Poland].
22. Slovník slovenského jazyka. V – VI d. / Red. š. Peciar. Bratislava: SAV, 1959 – 1965. [in Slovakian].
23. Tvoření slov v češtině. 2. Odvodzování podstatných mien / Za redakce Fr. Daneše, M. Dokulila, J. Kuchaře – Praha: Academia čsav, 1967. 780 s. [in Chekhian].
24. Veľký slovensko-ruský slovník. I – VI d. Bratislava: Veda SAV, 1979 – 1995. [in Slovakian].
25. Wojtyła-Swiersowska M. (1974) Prasłowiańskie nomen agentis. Warszawa – Kraków – Gdańsk: PAN, 1974. 159 s. [in Poland].

DEVERBAL NAMES OF PERSON IN THE SLOVAK AND UKRAINIAN LANGUAGES

Abstract. The article deals with the creation of verbal attribute and agent names in Slovak and Ukrainian languages. The work shows the mechanism for creating attribute and agent names by pre-Slavic suffixes, as well as identifying productive and non-productive word-building patterns.

The names of individuals attracted the attention of researchers for a long time. They form a significant part of the vocabulary of all Slavic languages. This also concerns Slovak and Ukrainian. The nomina agentis and nomina attributive have been the subject of interest of many researchers; first of all they studied the word-formation structure of nomina agentis (T. Basova; P. Belousenko; S. Bogdanova; Z. Bulik; L. Vasilyeva and others). L. Zhuravska; N. Kabanova; V. Kolomiets; I. Kovalyk; A. Mamrak and others studied the names of the persons in the interlanguage and comparative plan. However, there are almost no works where comparing the names of the persons in Ukrainian and Slovak languages names was discussed. Therefore, our research is dedicated to comparing the names of persons in these two languages.

The purpose of our study is to compare creation of the verbal nomina agentis and nomina attributive of persons in Slovak and Ukrainian languages, to find out similar and distinct features of creation of these names.

Analysis of formation of verbal names of persons in modern Slovak language, in comparison with the corresponding groups of the Ukrainian language, shows that mostly identical methods and means of Slavic origin were used in both languages for centuries to create nomina agentis and nomina attributive, which promoted their closeness.

In Slovak language among the nomina agentis the most productive suffixes are *c / -ač, -tel'* and among the nomina attributive they are *-ec, -nik, -aň, -oš, -aj*. In Ukrainian language among the nomina agentis the most productive suffixes are *-nik, -ach, -tel*, and among the nomina attributive they are *-ec, -nik, -un, -en, -ij, -an*.

The specific suffixes of the Slovak language, which are not used in the Ukrainian literary language, were only the suffixes *-och, -oň*, but the suffixes *-oš, -el'* are available only in dialects of the Ukrainian language.

Keywords: nomina agentis, nomina attributive, word-formation suffix, name of person, constructive basis.

Стаття надійшла до редакції 10 червня 2019 р.

© Буднікова Л., 2019 р.

Леся Буднікова – кандидат філологічних наук, доцент кафедри словацької філології Ужгородського національного університету, Ужгород, Україна; <https://orcid.org/0000-0002-5964-1019>

Lesya Budnikova – Candidate of Philology, Associate Professor of the Slovak Filology Department, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine; <https://orcid.org/0000-0002-5964-1019>